ІВАШКІВ-КОГУТ С. В.
(Львівський національний університет ім. І. Франка)

КАТЕГОРІЇ КІЛЬКОСТІ, ЯКОСТІ, ЗМІНИ, ГРАДУАЛЬНОСТІ, ІНТЕНСИВНОСТІ ТА АУҐМЕНТАТИВНІСТЬ: КОНВЕРГЕНТНІ Й ДИВЕРГЕНТНІ РИСИ

Ауґментативність – функціонально-семантична категорія, яка описує динамічний процес поступового або стрибкоподібного нарощення певних ознак чи кількостей. В англістиці ця категорія досі не була предметом цілісного наукового розгляду в функціональній перспективі, тобто все ще нез'ясованим залишається вичерпний інвентар різнорівневих засобів мовної актуалізації цього значення.

Детального розгляду потребують і деякі теоретичні питання, пов'язані з категорією ауґментативності. Зокрема, дане дослідження присвячено тісному зв'язку ауґментативності з іншими мовними категоріями, серед яких насамперед категорії кількості, якості, міри, зміни, градуальності та інтенсивності. Цей підхід вважаємо доцільним на сучасному етапі розвитку мовознавства, адже одним із його актуальних завдань є «перехід від опису відношень між окремими ***знаками*** всередині мовних парадигм […] до опису відношень між ***парадигмами***, а саме – відношень між ***мікропарадигмами*** всередині ***мезопарадигм***, між ***мезопарадигмами*** всередині ***макропарадигм*** і т. д., тобто до опису відношень між відношеннями» [Киклевич 1998, с. 68].

Універсальні категоріальні смисли ***кількісності*** та ***якісності*** варто інтерпретувати з урахуванням їх двоплановості, адже у мові вони, як і інші категорії, функціонують на поняттєвому та формальному рівні. Зазначені категорії відображають ситуації, коли кількісні зміни можуть акумулюватися в рамках однієї якості та призводити або не призводити до її зміни. Саме в цьому й полягає головна специфіка концептів кількісності та якісності – якість не пізнавана без кількості і навпаки.

Виходячи із останніх досліджень квантитативності можна виокремити щонайменше п'ять ключових семантичних характеристик кількості. Першу особливість дослідники називають онтологічною тріадою, оскільки «вона торкається основних категорій, які виділяються у складній структурі буття, – предметів, процесів та ознак» [Тураева 1985, с. 122]. Члени цієї тернарної опозиції номінуються відповідно «предметокількістю», «процесокількістю» та «ознакокількістю». Зрозуміло, що зміст першого поняття стосується квантифікації предметів, їх частин чи недискретних матеріалів, другого – різноманітних аспектів перебігу процесів (кратність, тривалість, безперервність тощо), а третього – міри інтенсивності предметної чи процесуальної якості. На прикладі ознакокількості вкотре простежуємо взаємну обумовленість кількості та якості.

Другою особливістю кількості слід уважати згадуване ще Аристотелем розмежування дискретності (розчленованості) та недискретності (нерозчленованості). Дискретна кількість визначається обрахунками, а недискретна – шляхом вимірювання. Останньому аспекту кількості присвячено спеціальні дослідження, в яких термін «недискретна кількість», услід за Аристотелем, ототожнюється з терміном «величина».

Суть іншого невід'ємного параметра кількості полягає в опозиції кардинальності й ординальності, яка передусім характерна для числівників. Саме цю частину мови мовознавці одностайно називають граматичним ядром функціонально-семантичного поля кількості в будь-якій мові.

Четверта риса кількості розмежовує зовнішню квантитативність, коли рахуються самі предмети, та внутрішню, коли обраховуються їх частини. Яскравим прикладом цієї ознаки кількості можна назвати загальновідому особливість англійської мови, суть якої полягає в тому, що збірні іменники на позначення осіб (напр., *government, staff, team, family, audience, committee, company, firm* тощо) у реченні корелюють із дієсловом як у формі однини, так і множини. Таким чином, вказані іменники з дієсловом в однині ілюструють зовнішню кількість, а в множині – внутрішню.

П'ятим виміром кількості слід уважати протиставлення визначеної квантитативної окресленості та невизначеної. У проекції на ці аспекти кількісності розрізняють точну та апроксимативну ауґментативність, яка простежується на усіх рівнях вираження.

Категорія ауґментативності перебуває у тісній взаємодії і з категорією ***компаративності (ступеня, міри)***. В семантиці компаративності на перший план висувається ідея порівняння – якісного, кількісного, часового чи просторового зіставлення принаймні двох предметів між собою або ж одного предмета зі самим собою у різних обставинах. Інтегральні характеристики компаративності у мові закріплені у вигляді ступенів порівняння та порівняльних конструкцій, які складають ядро універсальної функціонально-семантичної категорії компаративності. Крім того, важливими для категорії компаративності є об'єктивні показники кількості ознаки: висока – низька інтенсивність, надлишковість – достатність – недостатність і т.д. Цей набір інтегральних семантичних ознак компаративності характерний і для ауґментативності, адже аналогічно розмежовуємо ауґментативи із повною та частковою, достатньою та надлишковою реалізацією семантики збільшуваності.

Ауґментативність характеризується прямим відношенням до категорії ***зміни***. В основі цієї семантичної категорії лежить філософське поняття руху, який у широкому трактуванні відображає будь-які зміни в природі та суспільстві. За Аристотелем, існує шість видів руху: поява, зникнення, збільшення, зменшення, перетворення і переміщення [Аристотель 1976, с. 88-90]. Перелічені вияви руху утворюють семантичні опозиції, адже появі протиставляється зникнення, збільшенню – зменшення, переміщенню по вертикалі – переміщення по горизонталі тощо. Для перетворення важко віднайти опозиційний корелят, бо завдяки своїй комплексній структурі воно семантично співставляється з іншими п'ятьма видозмінами руху. Так, поява або зникнення якоїсь властивості часто випливає з перетворення одного аспекту цієї характеристики в інший. Збільшення та зменшення можна відповідно розуміти як процес перетворення меншої кількості у більшу або навпаки. Переміщення, окрім вертикального та горизонтального вимірів, стосується й поняття шкали, динаміка якої фіксує перетворення одного стану об'єкта чи його властивості в якісно інший.

У проекції на властивості предметів такий рух відображає якісні або кількісні зміни, тобто стрибок між певною початковою характеристикою об'єкта та його іншою, відмінною від початкової, характеристикою. Саме динамічність як невід'ємна ознака зумовлює багатовимірність категорії зміни, одним із аспектів якої є її онтологічний зв'язок із часом. Темпоральний контекст зміни, фіксуючи її динаміку відносно вектора часу, укладає впорядковану в часі послідовність станів, які змінюють один одного. Безумовно, темпоральна референція характерна й для категорії ауґментативності, однак тут вона найчастіше імпліцитна.

Типова ситуація зміни передбачає два види станів, визначення яких зумовлюється результатом цього процесу. Так, якщо в результаті зміни зберігається тотожність предмета самому собі, то йдеться про перехід з одного стану об'єкта в інший. Якщо ж вказуються темпоральні стадії розвитку певного об'єкта, а конкретна тотожність зникає, відбувається перетворення одного об'єкта в інший. І зміна-

перехід, і зміна-перетворення можуть визначатися внутрішніми та зовнішніми чинниками. Іншими словами, в певних випадках зміна немов генерується в собі, безвідносно до будь-яких процесів, які можуть її спричинити, а інколи зазнає впливу зовнішніх факторів. Початковий та кінцевий етапи зміни повною мірою відповідають таким самим етапам у категорії ауґментативності. Закономірно, що в цій категорії не менш важливу роль відіграють каузація та каузатори, адже значна частка ауґментативів ілюструє збільшуваність, викликану не самим об'єктом, а зовнішніми чинниками.

Як і будь-яка понятійна категорія, категорія зміни має розгалужену систему засобів вираження на всіх мовних рівнях. Ці засоби організовані за принципами польового структурування лексичних одиниць, тобто зі своїми ядром, центром та периферією. Семантичне поле зміни належить до числа процесуальних полів, а тому центральну позицію в ньому як за кількістю, так і за структурним потенціалом займають дієслова. Вербоцентрична модель семантичного поля зміни є ще однією рисою, яка споріднює його з ауґментативністю, в якій навколо дієслова зосереджуються всі інші різнорівневі засоби актуалізації цього значення.

Ауґментативність безпосередньо пов'язана і з категорією ***градуальності***. Градуювання належить до семантичних констант, будучи мовним втіленням якісної зміни, яка піддається кількісному осмисленню. Цей феномен знаходить вияв у фонетичному (градуальність звуків), граматичному (градуальні зв'язки в морфології, дериватології тощо) та, безперечно, лексико-фразеологічному вимірах будь-якої мови. У рамках останнього комплексу мовних одиниць застосування критерію градуальності особливо доцільне, наприклад, при аналізі кваліативних характеристик окремих лексико-семантичних груп прикметників, дієслів, іменників та прислівників, виявленні конституентів та конструюванні функціонально-семантичних полів, дослідженні антонімічних кореляцій та синтагматичних відношень в синонімічних рядах.

Про градуальність як мовну універсалію йдеться в багатьох наукових працях. Так, ця проблема знайшла своє відображення у «семантичному дослідженні» Е. Сепіра, в якому вчений окреслив ключові поняття градуальності – шкала, точка відліку, норма тощо. На думку мовознавця, «кожна злічувана річ, чи-то предмет (наприклад, дім), чи дія (наприклад, бігти), якість предмета (наприклад, червоний) чи якість дії (наприклад, граціозно) за своєю природою піддається градуюванню» [Сэпир 1985, с. 45].

Своєрідним продовженням головної ідеї Е. Сепіра видається вивчення градуальності, яке провели К. Кеннеді та Л. Макнеллі. Ключова ідея концепції авторів є повторенням думки про універсальність градуювання. З точки зору К. Кеннеді та Л. Макнеллі, діапазон градуальності надзвичайно широкий, адже вона – «фундаментально важлива семантична властивість, чий вплив виходить далеко за межі прикметників чи інших лексичних категорій» [Kennedy 2000, с. 348].

Взявши за основу концепцію Е. Сепіра та функціональний підхід до вивчення мовних одиниць О. Бондарка, С. Колесникова ретельно розробила своє розуміння градуальності. Погоджуючись із Е. Сепіром, дослідниця зауважує, що більшість слів може вступати в градаційні відношення й виражати градуювання значення. Однак, якщо Е. Сепір зосередився переважно на розробці типів градуювання (серед них зокрема – логічне, психологічне та лінгвістичне), понятті шкали та її видів, то С. Колесникова глибше аналізує семантичну сутність градуальності й доводить, що вона (градуальність) все ж може вважатися повноцінною функціонально-семантичною категорією, адже в мові існує складна система різнорівневих засобів вираження цього значення (словотвірні, морфологічні, лексичні, синтаксичні), які організовані за «польовим» принципом.

С. Колесникова вводить деякі нові та уточнює низку вже загальноприйнятих термінів, якими оперує градуальність. Зокрема, дослідниця розмежовує градуатори, градосеми та градотативи [Колесникова 1998, с. 8]. На її думку, термін *градуатор* двозначний, адже позначає, по-перше, загальне поняття, через яке здійснюється перехід від однієї ознаки до іншої (йдеться про метаслова «більш, ніж / менше, ніж»). По-друге, градуаторами слід уважати діапазон спеціальних засобів, з допомогою яких у мові об'єктивується підвищений або знижений ступінь вияву ознаки (сюди належать афікси, різноманітні лексичні засоби тощо). У своєму останньому значенні градуатор прирівнюється до *градосеми*, під якою розуміють будь-який крок у напрямку зростання або спадання на шкалі градацій. *Градотатив* у теорії С. Колесникової – «мовна маніфестація, співвідносна з нейтральною точкою (нормою) на шкалі градацій, яка відображає дії градуаторів та є результатом градуювання» [Колесникова 1998, с. 8].

Неоднозначна лінгвістична інтерпретація категорії ауґментативності зумовлює потребу у встановленні її взаємозв'язків і з такими феноменами мови, як ***інтенсивність*** та ***експресивність***. Останні два терміни, незважаючи на широке висвітлення у мовознавчих дослідженнях, і досі викликають наукові дискусії. У літературі на задану тематику сформувалося два основні підходи до трактування вищезазначених понять. Перший розглядає експресивність та інтенсивність (тут радше йдеться про інтенсифікацію) у рамках стилістики, часто прирівнюючи їх. Як зазначає О. Шейгал, таке ототожнення експресивності та інтенсивності не зовсім коректне, адже між ними існують не інклюзивні, а причинно-наслідкові зв'язки (тобто не «інтенсивність – складова експресивності», а «інтенсивність призводить до експресивності») [Шейгал 1984, с. 61]. Іншими словами, інтенсивність постає як невід'ємна характеристика експресивності, адже експресія у будь-якому випадку передбачає виділення на фоні нейтрального мовного тла.

Відповідно до іншого підходу, інтенсивність вважають мовною маніфестацією експресивності та наголошують на статусі інтенсивності як універсальної понятійної та семантичної категорії. Автор монографії на тему актуалізації інтенсивності засобами англійської мови І. Туранський акцентує на дещо іншому аспекті інтенсивності, стверджуючи, що в її основу покладені поняття градації у широкому розумінні цього слова [Туранский 1990, с. 7]. Як бачимо, останнє наведене визначення інтенсивності вносить ще більшу суперечливість у її трактування, адже подається через не менш складне поняття – градуальність. Очевидно, своїм твердженням І. Туранський допускає, що ці два терміни позначають споріднені мовні явища, оскільки в кожному випадку йдеться про інваріантне підсилення тієї ж самої властивості об'єкта чи, за А. Крузом, «тієї ж самої площини семантики якості» [Cruse 2000, с. 49]. Виходячи із типових критеріїв функціонування інтенсивності та градуальності, можна зробити висновок, що їх інтегральними рисами слугують шкала, на якій фіксуються кількісно-якісні зміни стану об'єкта, а також одиниці вимірювання цих змін – інтенсеми у термінології І. Туранського та градосеми у С. Колесникової відповідно.

Таким чином, слід зауважити, що відношення ауґментативності та категорій кількості, якості, компаративності, зміни, градуальності та інтенсивності великою мірою базуються на родо-видових зв'язках. Очевидно, найширшою семантикою наділені категорії кількості та зміни, складаючи дві найважливіші риси ауґментативності – яскраво виражену квантитативну окресленість та фіксацію кількісних змін стану об'єкта в напрямі збільшення його параметрів чи якісних характеристик. Діапазон зазначеної семантики надзвичайно широкий, адже лінгвальне вираження зміни стосується будь-якого якісно нового стану об'єкта у певний проміжок часу. Безсумнівною є спорідненість ауґментативності з категорією

компаративності, оскільки для обох явищ характерним є зіставлення із певною точкою відліку та порівняння кількісно-якісних змін об'єкта відносно неї. Цієї нейтральної точки стосується й категорія інтенсивності, однак, на відміну від компаративності, її суть полягає вже не в порівнянні, а підсиленні характеристик об'єкта.

Ауґментативність, яку визначаємо як нарощення міри якості, ступеня чи дії відносно норми, тісно пов'язана і з градуальністю, хоча різниця між цими двома явищами мови доволі очевидна. Перш за все, в той час, як сфера функціонування градуальності охоплює всю градаційну шкалу, вимагаючи рівноцінного вивчення елементів мови як із семантикою збільшуваності, так і зменшуваності, ауґментативність ілюструє лише один із полюсів цієї шкали, позначаючи динамічне ***збільшення*** параметрів чи ознак об'єкта, а отже, лише один із аспектів зміни міри і ступеня вияву ознаки, процесу або дії відносно певної нейтральної точки. Крім того, принципова відмінність між градуальністю та ауґментативністю полягає в самій сутності процесу градування, який визначається як ***поступове*** нарощення / зменшення градуйованих величин, ступенів якості Функціонування ж ауґментативності не обмежено поступовим (ступеневим) підсиленням певної характеристики об'єкта, адже можливе й стрибкоподібне (раптове) збільшення. Наприклад, *to balloon – to increase rapidly in amount; escalation – increase, especially at a fast rate that causes problems*; або ж фраземне вираження раптовості, як-от *a sudden increase, to rise dramatically* тощо.

У перспективі логічним видається деталізоване дослідження формальних виразників описаних вище категорій в англійській мові, інвентаризація цих засобів мовної об'єктивації збільшуваності та їх ієрархічне впорядкування відповідно до принципів функціональної моделі опису мови.

Література

Аристотель. Категории // Аристотель. Сочинения в 4-х томах. – М.: Мысль, 1976. – Т. 2. – С. 51-90. *Киклевич А. К.* Язык и логика. Лингвистические проблемы квантификации. – München: Otto Sagner Verlag, 1998. – 302 S. *Колесникова С. М.* Семантика градуальности и способы ее выражения в современном русском языке. – М.: Московский пед. ун-т, 1998. – 180 с. *Сэпир Э.* Градуирование // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XVI: Лингвистическая прагматика. – М.: Прогресс, 1985. – С. 43-78. *Тураева З. Я., Биренбаум Я. Г.* Некоторые особенности категории количества (на материале английского языка) // Вопросы языкознания. – 1985. – № 4. – С. 122-130. *Туранский И. И.* Семантическая категория интенсивности в английском языке. – М.: Высшая школа, 1990. – 174 с. *Шейгал Е. И.* О соотношении категорий интенсивности и экспрессивности // Экспрессивность на разных уровнях языка: Межвуз. сб. науч. тр. – Новосибирск: Новосиб. гос. ун-т, 1984. – С. 60-65. *Cruse A. D.* Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 424 p. *Kennedy C., McNally L.* Scale Structure, Degree Modification, and the Semantics of Gradable Predicates // Language. – Jun 2005. – Vol. 81, Issue 2. – P. 345-381.

КІЯШКО Л.В.
(*Запорізький нац. ун-т*)

МЕТАФОРА В СУЧАСНОМУ ФРАНЦУЗЬКОМУ ГАЗЕТНО-ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Газетно-публіцистичний стиль французької мови, як і будь-якої іншої розвиненої мови, еволюціонує досить швидко, оскільки він безпосередньо відображає всі процеси в розвитку суспільства, яке змінюється надзвичайно великими темпами, і